

VALENTIN PUTANEC (Zavod za jezik IFF, Zagreb)

PRIMJERI ZA SREDNJOVJEKOVNO ZNAČENJE LATINSKE RIJEČI

plebs »župna crkva, župa« S HRVATSKOG TERENA

Autor donosi nekoliko potvrda za prošireno značenje latinske riječi PLEBS »župna crkva, župa« iz latinskih srednjovjekovnih tekstova pisanih u Hrvatskoj ili za Hrvatsku. Ovo značenje riječi PLEBS važno je i za tumačenje nekih tekstova važnih za hrvatsku povijest.

U svojem članku »Prva pojava natpisne glagoljice iz 11—12. stoljeća na području sjeverne Hrvatske« (*Vjesnik Muzeja Požeške kotline* 1, 1977, 69—73) upozorio sam na to da se u latinskom tekstu zaključaka Drugog splitskog sabora iz 928. godine (*cum sint itaque omnes populate et deo adiuuante sacerdotum et plebium copiam habentes*, cf. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. I, 1967, 37) nalazi prošireno srednjovjekovno značenje latinske riječi plebs »župna crkva, župa« (prošireno iz osnovnog značenja »puk«), te da dotični tekst treba prevoditi: *budući da su sve te biskupije (skradinska, duvanjska i sisačka) napučene i da božjom pomoću imaju mnoštvo svećenika i župa*. Upozorio sam da tako protumačeno značenje te riječi u tom latinskom tekstu dokazuje da je godine 928. u Sisku postojala biskupija i da je i na njezinu terenu bilo dosta naroda (dakako kršćanskoga) i župa. To sam ponovio u članku »Odras starohrvatskog paganizma u splitskoj toponomastici 12. i 13. stoljeća: *Besoldolac = Vrsov dolac*« (*Filologija* 8, 1978, 265—278).

Kako sam u prvom svojem članku nabacio da bi potvrda za to značenje te latinske riječi moglo biti i više u našem srednjovjekovnom latinitetu, ovdje kanim upozoriti na još tri slučaja tog značenja. Prvi se nalazi u potvrdi pape Leona VI zaključaka crkvenog sabora u Splitu (cf. *Codex diplomaticus* 1, 38—39) koja se datira u vrijeme od lipnja 928. do veljače 929. Za ninskog biskupa Grgura ta je potvrda važna jer mu papa od triju biskupija koje mu je na izbor bio ponudio drugi splitski sabor iz 928, određuje skradinsku: *Gregorium uero qui pro-*

bitate temporis in Croatorum terra episcopus effectus est, precipimus in sola Scardonitana ecclesia tantummodo ministrare. U tom se papinu tekstu kaže ovako:

Similiter Absarensis ecclesie episcopum et Arbitanum atque Ragusitanum, Spalatensem etiam archiepiscopum in Croatorum terra uolumus ut propriam suam parochialem retineat, quemadmodum antiquitus Salonitana ecclesia retinebat; quia non potest parochia infra muros ciuitatis sed per longinqua spatia terrarum in plebibus et villis et curtis et ecclesiis et in populo antiquitus determinato.

Prevesti bi trebalo ovako:

Slično (neka zadrže svoje biskupije) osorske crkve biskup i rapski i dubrovački, a splitski nadbiskup želimo da u zemlji hrvatskoj kao svoju vlastitu biskupiju drži kao što je od starine salonitanska crkva držala, jer se ne može biskupija prostirati unutar gradskih zidova, nego kroz prostrane krajeve u (seoskim) župama i selima i dvorovima i crkvama i u narodu starinom određenom.

Upozoravam na to da je Rački in *plebibus* ispravio in *pagis*, što je za tumačenje ovog mjesta dobro učinio, ali je korektura bila nepotrebna jer *plebs* ovdje i znači »(seoska) župa«.

Drugi slučaj tog značenja nalazim u ispravi iz 1056. izdanoj u Zadru u kojoj benediktinci samostana sv. Krševana izjavljuju kako je došlo do obaveze zadarskih ribara da njihovu samostanu daju dio ulovljene ribe (cf. *Codex diplomaticus* 1, 83). Tu se kaže: (...) *quando beatissimus Chrisogonus auxiliante deo reconditus est a nobis atque collocatus in sarcofago nouo, supradictus Andreas episcopus fecit amonitionem atque sermonem in plebe, ut si quis (...).* Prevesti bi valjalo ovako: (...) *kada je preblaženi Krševan Božjom pomoći po nama bio položen i smješten u novi sarkofag, gorerečeni biskup Andrija uputio je opomenu i nagovor u župnoj crkvi da ako tko (...).* Držim da se tu radi o značenju »župna crkva« zbog toga što bi bilo posve obično, ako se željelo reći da je biskup »uputio govor narodu«, da je stavljeno jednostavno »fecit sermonem in populum« (v. i niže).

Treći slučaj tog značenja nalazimo u ispravi o podjeli jurisdikcije između patrijarha u Akvileji i patrijarha u Gradu koja je izvršena pred papinim poslanicima u Veneciji 24. srpnja 1180. (izdanje isprave u Kandler, *Codice Istriano*), a odnosi se i na biskupije u Istri. Tu stoji: ... *tradimus vobis vestraeque ecclesiae (= metropoliji u Akvileji, op. autora) inperpetuum duas plebes ... cum earum capellis omnibus...* (cf. i *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*, vol. II, p. 1163 s. v. *synodare*). Prevesti valja: ... *predajemo vama i vašoj metropoliji za vječna vremena dvije župe ... sa svim kapelama...* U toj se ispravi i još na nekoliko mjesta nalazi riječ *plebs* u tom značenju.

Ovdje sam dao tri sigurne potvrde za značenje *plebs* »župa, seoska župa, župna crkva« s hrvatskog terena. U *Lexiconu latinitatis medii*

aevi Iugoslaviae (II, 1978, p. 867) s. v. *plebes* dano je to značenje sa tri citata s terena Slovenije, i to iz kasnog srednjeg vijeka, iz 1426. i 1464. To se značenje ove latinske riječi *plebs* razvilo vrlo rano: već u IV. stoljeću znači »seoska župa«, zatim »katedralna crkva«, koje značenje u IX. stoljeću preuzima *parochia*. To se značenje(»župa, župna crkva«) nalazi samo u sjevernoj Italiji, i to u Lombardiji i na terenu furlanskog dijalekta, tj. ravenskog egzarhata (cf. C. Battisti — G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano* IV, 1950, 2914 i W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch* 1964⁴, p. 547, gdje se navodi i literatura). K nama je došlo najvjerojatnije s terena akvilejske patrijaršije. Upozorio sam na to značenje te latinske riječi u latinitetu koji se javlja u Hrvatskoj zbog toga što je poznavanje ovog značenja važno za tumačenje naših starih isprava, a preko tog tumačenja i za samu povijest naših krajeva.

U svemu sada imamo četiri potvrde za prošireno značenje riječi *plebs* iz hrvatskoga srednjovjekovnog latiniteta: jedna iz 928, druga iz 928. odnosno 929, treća iz 1056, četvrta iz 1180. Za treću bi se potvrdu moglo misliti da se radi upravo o značenju »katedralna crkva«, koje se značenje u Italiji javlja do IX. stoljeća, a moći sv. Krševana i sv. Zoila donesene su u Zadar upravo oko 800. (cf. Jireček, *Denkschriften der Akademie der Wissenschaften*, tom 48, pp. 3, 51 i tom 49, pp. 1, 64; usp. i moj članak *Problem predsenjskih tiskara u Hrvatskoj 1482—1493*, *Jadranski zbornik* IV, 1960, pp. 80, 87, note 115, 156c—156f). Stoga treći primjer za to značenje ostavljam diskutabilnim i prepuštam ga daljim istraživanjima.

Résumé

LES ATTESTATIONS CONCERNANT LA SIGNIFICATION MOYENAGEUSE DU MOT LATIN PLEBS »ÉGLISE PAROISSIALE, PAROISSE« PROVENANT DU TERRITOIRE CROATE

Dans les matériaux de la latinité médiévale de la Croatie, l'auteur a dépisté quatre cas où le mot latin PLEBS signifie »église paroissiale, la paroisse«, provenant de 928, 929 et 1056. La première attestation serait de 928: (...) *cum sint itaque omnes populate et deo adiuuante sacerdotum et plebium copiam habentes* (cf. *Codex diplomaticus* 1, 37) qui doit être traduite de la manière suivante: *étant donné que ces évêchés* (il s'agit des évêchés de Skradin, de Duvno et de Sisak) *sont tous peuplés et qu'ils ont, Dieu aidant, un assez grand nombre de prêtres et de paroisses*. Se basant sur ce texte, ainsi traduit, l'auteur constate que l'évêché de Sisak existait en 928 et qu'il y avait assez de population (chrétienne) et des paroisses. La seconde attestation serait celle de 928/929: (...) *non potest parochia infra muros ciuitatis sed per lon-*

ginqua spatia terrarum in plebibus et (...) (cf. Codex diplomaticus 1, 39). Elle doit être traduite: un évêché ne peut pas exister »infra muros« d'une ville, mais il doit s'étendre à travers de vastes espaces dans les paroisses et dans (...). La troisième attestation provient de 1056 où l'on parle que l'évêque de Zadar »fecit amonitionem atque sermonem in plebe« (cf. Codex diplomaticus 1, 83): (traduction): il tint une exhortation et un sermon dans l'église paroissiale. La quatrième attestation provient de l'année 1180 et elle concerne l'Istrie. L'auteur constate que la signification en question provient en Croatie des terrains de la patriarchie d'Aquilée.